

Asutawa Kogu

5. istungjärk. **Protokoll nr. 170 (16).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 20. detsembril 1920. a. kell 6 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 70 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **A. Piip**, välis- ja kohtuminister **O. Strandman**, kaubandus- ja tööstusminister **J. Kukk**, toitlusminister **P. Johanson**, töö- ja hoolekande ja siseminister **L. Olesk**.

P ä e w a k o r d:

1. Wabariigi Walitsuse teadaandmine wastamata arupärimiste asjus.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

Koosolek algab kell 6.05 min.

1. Wabariigi Walitsuse teadaandmine wastamata arupärimiste asjus.

Juhataja **J. Seljamaa**: Awan Asutawa Kogu koosoleku. Enne kui Wabariigi Walitsuse esitajale sõna anda, kannab sekretäär kirja ette, mis Wabariigi Walitsuselt arupärimise asjus on esitatud.

Abisekretäär **A. Jürman** (loeb):

Asutawa Kogu juhatusese.

Läbi waadates arupärimisi, mis weel wastamata, leian, et need kõik on endiste walitsuste tegewusega seotud. Arupärimistes sagedasti peituw poliitiline motiiv on tingitud sellekordse walitsuse olemasolemisest.

Tähele pannes üldist parlamentlikku praksist, arwan, et meil asjatu oleks nende arupärimiste peale wastama hakata.

Pealegi on suurem osa neist arupärimistest oma mõtte kaotanud. Näiteks rahwaerakonna arupärimine 17. oktoobrist 1919. a. toitluskriisi asjus, kus warsti pärast seda moodustatud walitsuses rahwaerakonnast toitlusminister oli.

Tegelik huwi on ainult arupärimisel 26 wäljasaadetu kohta. See asi on aga

kohtuwõimude käes; uurimine ei ole weel lõpetatud.

Kõike seda silmas pidades, palun Asutawa Kogu juhatus küsimust otsustamisele wõtta, kas ei tuleks nimetatud arupärimised äraiganenuteks lugeda. Soowiwad arupärijad praeguse walitsuse seisukohta teada saada, siis tuleks neil uute arupärimistega esineda.

Peaminister **A. Piip**.

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõna on rahwaesitajal Martna'l korra kohta.

M. Martna (sd.): Ma igatahes pean ette panema, et tänasesse päewakorda wõetaks arupärimise peale wastamine 26 inimese hukkamise üle Irboska frondil, wõi kus see sündis. Ma toonitan seda ja rõhutan seda iseäranis sellepärast, et see küsimus on meie terwet rahwast sest saadik ärewil hoidnud, kui see asi sündis, seda wõis nüüd iseäranis walimiste ajal tunda ja näha, ja see on üks asi, mis selgitust nõuab. Et need küsimused oleksid iganenud, selle kohta ei wõi nüüd keegi öelda, et see nii oleks wõi ka seda, et nad kunagi iganeda wõiksid. Kui siin on öeldud, et see asi on kohtu käes, siis wõib ju see nõnda olla, kuid igatahes peale kohtu-uurimise materjaali peaks ka weel teisi asju wõimalik olema ette tuua.

Rahwas ja ka Asutaw Kogu ei tea praegu mitte, missuguses uurimise staadiumis see asi seisab, ei tea, kes uurib ja missuguste wõimude käes see on. Teada on saadud ühte ja teist asja. Ühed teawad, et üks süüdlane olewat wäljamaale läinud. Meie maalt nüüd nii hõlpsasti wäljamaale ei pääse, ilma walitsuse teadmisseta ei pääse keegi wäljamaale. Rahwal ja Asutawal Kogul on suur huwi teada saada, kuidas see härra on wäljamaale pääsenud, kas see härra ehk walitsuse poolt on koguni komandeeritud wäljamaale. Kui öeldakse, et uurimismaterjaali mitte awalikult ette tuua ei wõi, siis oleks wõimalik walitsusel Asutawale Kogule ette panna, et see koosolek kinniseks kuulutatakse. Kuid selles asjas on nii mõndagi, mida ka ilma uurimismaterjaali ettekandmiseta teada anda

wõib, ja teada andma peab. Kui öeldakse, et nüüd on ju teine walitsus, ja see praegune walitsus ei pruugi wastata, mis teisele walitsusele on sisse antud. Ma tuletan Asutawale Kogule meelde, et sel ajal, kui hirmus mõrtsukatöö sündis, meie praegune välisasjade minister, härra Strandman, minister-presidendiks oli, ühtlasi oli ta ka sõjaminister, ja nii siis ei kaalu see wäide praegu siin mitte midagi. (A. A n d e r k o p p, tõer.: Pole see walitsus!) Pole see walitsus, kuid seesama mees on walitsuses, kes sel ajal walitsusest osa wõttis, kes neist asjadest teadma peab. (W a h e l h ü ü e tööerakonnast: Pole walitsust, on härra Strandman.) No jah, kas siis härra Strandman soowib selle asjaolu taha ennast ära peita. (W a h e l h ü ü e: K ü s i g e o m a H ä l l a t' i l t.)

Juhataja J. Seljamaa: Ma pean meelde tuletama kõnelejatele, et kodukorra § 47. põhjal antakse sõna korra kohta üks kord ja mitte üle 3 minuti, mis aga juba möödas on.

M. Martna (sd.): Siis ma ei saa nendele härradele mitte praegu wastata, waid pean ootama, kunas see aeg tuleb, millal ma wastata wõin. (W a h e l h ü ü d e d: Teil polegi midagi wastata.) Seda saame weel näha, kas mul on midagi wastata wõi ei.

Juhataja J. Seljamaa: Missuguses järjekorras arupärimised arutamisele wõetakse, see ripub walitsuse esitajatest ära. Sõna on peaministril.

Peaminister A. Piip: Austatud Asutawa Kogu liikmed! Walitsus on oma seisukoha endistele walitsustele esitatud arupärimiste kohta öelnud ja seisab seisukohal, nagu see arupärimise mõtete järele olla wõib. Arupärimine on teatud poliitiline akt wõimulolewa walitsuse wastu, — see et üksikud walitsuse liikmed ka teisest walitsusest osa wõtawad, ei tähenda weel, et nad oleksid kohustatud wastama, sest arupärimine antakse walitsuse wastu sisse, — ja sellepärast meie ei hakka üksikult arutama, kas see wõi teine arupärimine tuleb nüüd arutamise alla. Meil on praegu päewakorras põhimõttelik küsimus, kas peab teine walitsus, kes wõib olla, esimese just kukutas, wastama nende arupärimiste peale, mis anti sisse tema eelkäi-

jale, ja loomulikult, kui arupärimise poliitiline mõte on kätte saadud, see walitsus, kelle tegewust taheti laita arupärimisega, ära läinud, siis ei ole teisel mingit mõtet enam wastata arupärimise peale — see on üldine ja päris loogiline parlamentlik praktika. Kuid walitsus tõendab ka, et on olemas teatud küsimused, mille peale walitsus wastust anda wõib. Teiste kohta aga on Asutawal Kogul igal ajal wõimalik ja õigus uusi arupärimisi esitada, ei ole mitte sugugi waja 1½ wõi 2 aastat aega, et arupärimine walitsusele esitataks. Oma kirjas puudutas walitsus ainult üksikult toitlusküsimuse arupärimist, aga seal on weel teisi iganenuid. Näiteks päritakse järele wiinajagamise asja, et wiina anti läinud aastal wälja. Sel ajal oli see küsimus tõesti aktuaalne, sest wiinamüük oli ära keelatud, kuna praegusel ajal see enam arutamise alla ei wõiks tulla. Muidugi on siin Asutawal Kogul oma sõna öelda, kuidas tema õige arwab olewat, mina toonitasin ainult oma seisukohta. Siin kõneldi, et Asutawal Kogul on huwi teada saada, kuidas lugu on 26 wäljasaatmise asjus. Walitsus oma teadaandes teatas, et see asi on uurimise all kohtuwõimude käes. Lisan juurde, asi on sõjakohtu wõimude käes uurimisel, mille andmeid aga walitsus ka mitte kinnisel Asutawa Kogu koosolekul awaldada ei wõi, seda nõuab seadus, ja siin walitsuse käest nõuda, et ta seadust riukuks, on wõimatu. Niipalju endiste arupärimiste kohta. On olemas weel arupärimisi, mis on selle walitsuse wastu esitatud. Ma pean tähendama, et ihte arupärimise kohta, nimelt kokkupõrke asjus Narwa lähedal, mille järeldusel inimesi surma mõisteti sõjawäljakohtu poolt Narwa frondil, walitsus materiaali on püüdnud koguda ja järel on pärinud koha peal 1. diwiisist, sest see sõjawäljakohtu otsus sündis sel ajal, kui oli weel olemas ülemjuhataja instituut, millal diwiisiülemal armeetiülema juriidiline seisukoht weel maksis, kuid kahjuks ei ole meie mitte wastust saanud. Üks arupärimine, mille peale walitsus sisuliselt tahab ja wõib wastata, see on tööseisaku kohta wabrikutes.

Juhataja J. Seljamaa: Kodukorra järele on wõimalus sisuliseks arutamiseks ettekantud walitsuse kirja puhul. Soowitakse selle kirja kohta, mida ka peaminister põhjendas, sõna wõtta?

K. Ast (sd.): Austatud rahwaesitajad! Seda ei saa mitte salata, et arupärimiste hulgas, mida Asutaw Kogu oma pika töö jooksul, nimelt ligilähedalt 20 kuu jooksul vastu on wõtnud, mõned niisugused on, mis kahtlemata juba iganenud on. See on tõsi, nende hulka kuulub muuseas ka see arupärimine, mis meie toitlusasja puudutab. Kuid see ei tähenda veel, et kõik wastamata arupärimised iganenud oleksid. Minu parteiseltsimees, härra Martna, nimetas siin üht arupärimist, mis praegu mitte iganenud pole, ja mille peale rahwas walitsuselt wastust ootab. Kuid ma ei tahtnud selle tõsiasja kohta sõna wõtta, waid tahtsin ainult peaministrile vastu waielda tema tähenduse peale, nagu oleks iga arupärimine akt, mis wõimulolewa walitsuse vastu sihitud. Minu arusaamise järele on see seisukoht wildak, et kui olnud walitsuse vastu arupärimine esitatud on, siis wõimulolew walitsus kohustatud pole selle peale wastama. Lugu seisab nimelt selles, et iga arupärimine, kui ta vastu wõetakse, kuid seda ei tarwitse igakord mitte olla, teatawa nõudmise üles seab, ehk ta küll igakord mitte teatawaid juhtnõõre ei sisalda. Nõnda on see täiesti sisuline moment, mis kahtlemata edasi antakse ka selle walitsuse vastu, mis pärast tagandatud walitsust tuleb. Wõtke näiteks arupärimine, mis siin hiljuti esitati Narwa frondil Wene külas ettetulnud inimeste hukkamise kohta. Selles arupärimises ei nõuta walitsuselt midagi, waid küsitakse ainult, kas walitsus juhtumisest teab, ja mis kawatseb ta teha süüdlaste karistamiseks. Kui pärast selle arupärimise sisseandmist oleks mingisugusel põhjusel praegune walitsus tagandatud ja teine walitsus asemele astunud, siis on ometi selge, et Asutaw Kogu ka sellelt walitsuselt kuritöö kohta selgust ja süüdlaste karistamist nõuaks. Selles mõttes arwan ma, on suurema hulga arupärimiste juures lugu nõnda, et nemad kohustawad wastust andma ka seda walitsust, kes pärast wõimulolewat tuleb. Need on ikkagi teatawad kohustused, mida walitsus peab täitma, ta peab sellest aru andma teda ametisse seadnud rahwaesitusele.

Peale selle teatas härra peaminister juba ise, et on olemas mõned arupärimised, mis praegusele walitsusele ette pandud, ja härra peaminister toonitab ka, et walitsus ühe tähtsama arupärimise peale,

— sadamatööliste streigi asjus, — täna täielikult wastama saab. Nii siis ei eita Wabariigi Walitsus arupärimiste peale wastamist üldse mitte, waid leiab selle täitsa loomuliku olewat, et Asutaw Kogu enne oma laialiminekut wastuse saab nende küsimuste peale, mis ta walitsusele awaldanud. Loodan, et Wabariigi Walitsus Asutawat Kogu tema wiimasel koosolekul rahuldab wastusega ka nende arupärimiste peale, mida rahwaesitus olnud walitsusele ära andnud ja mille peale wastamine rahwasaadikuid väga huvitab.

M. Martna (sd.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Wastu oma tahtmist olen ma sunnitud sellest kurwast asjast uuesti kõnelema, kuid asja tähtsus nõuab seda. Peaminister keeldub selle arupärimise peale seletusi andmast, kuid ma pean siin näitama, et see seletuseandmine tööerakonnale, walitsusele enesele ja ka meie parteile väga tähtis on. Enne walimisi ja terwe walimise aja kestes on meie partei liikme ja endise walitsuse liikme Hellat'i kohta tähendatud, nagu oleks tema siin tähendatud 26 isiku tapmises süüdi. Ma palun ometi, et walitsus asjasse selgust tooks. Kas oli siis siseministril õigus ohwitseridele wõi soldatitele käskusid anda? (K. Einbund, rhw.: Ei!) Mina arwan ka, et ei. Sel ajal oli sõjaminister härra Strandman. (Wahelhüüe tööerakonnast: Kas siseminister oli kohustatud neid isikuid sõjaministrile wälja andma?) Wot, selle peale ma tahaksingi wastust saada, ja sellega peaksite teie, tööerakondlased, ka nõus olema, sest see selgitab asja. Meie tahame selgust saada meie partei liikme, härra Hellat'i kohta käesolewas asjas. Näeme meie, et ta süüdlane, siis heidame ta oma parteist wälja, ja oleme walmis nõudma süüdlasele walju karistust. Meie oleme ligi 20 kuud tööd teinud, ja mõndagi läbi wiinud, ja peaksime nüüd ka selle ammugi esitatud arupärimise peale wastust saama. Meie rühm on ikka ja ikka jälle tungiwalt nõudnud selgust, kuid ikka on meile seda keelatud, kõike kahtlust juhtides meie partei liikme Hellat'i peale. Kuid Hellat ei wõinud ju mitte ometi ohwitseridele ja soldatitele käsku anda. Mulle on kõneldud, et isegi teatakse, missugune ohwitser käsu on andnud mahalaskmiseks, praegu ei wõi ma seda nime mitte nimetada.

On ka teada, nagu ma juba tähendasin, et üks teine ohwitser on wäljamaale läinud. Nüüd huwitab meid ja rahwast wäga see küsimus, missuguste ülesannetega ja missugustel tingimistel läks see härra wäljamaale? (Wahelhüüe parteerakonnale soowitaw. Wahelhüüe tööerakonnast: Arupärimine on hiljaks jäänud.) Ma arwan, et see on härra Schulbach, kes seal räägib. Lubage küsida, kas Teie teate õieti, millal arupärimine sisse anti, oli see wara wõi hilja, minu teada ootame meie juba õige kaua selle peale wastust. Ma toonitan ja rõhutan weel kord, meie nõuame selle arupärimise peale wastust oma partei ja kõige rahwa huwide pärast. Loodan ka, et walitsus sellest aru saab ja Asutawat Kogu mitte enne laiali minna ei lase, kui ta tema õigustatud nõudmist pole täitnud. Kohtuakte walitsusel ei ole wõimalik ette kanda, sest see on kohtu-uurimise saladus, kuid walitsusel peaks olema muud teada anda, selle ohwitseri, härra Laurits'i wäljamaale minemine wajab ka selgitust, kuidas see härra wäljamaale sai ja kuidas ta wäljamaa passi sai. Ma juhin weel ühe asja peale tähelepanu. Siin minu juures on nende hukatud inimeste sugulased käinud, nemad on soowinud, et nad oma tapetud sugulaste surnukehad wõiksid kodumaale tuua ja siin maha matta. Meie nägime paari päewa eest, et rahwas suure lugupidamise ja osawõtmisega oma austust üles näitas nende wastu, kes langenud naabrimal; nende inimeste sugulased, kes frondil said tapetud, on ka inimesed, ja neil on ka tunded ja nemad tahaksid ka oma omakseid siia maamulda matta, seda wõimalust peaks neile andma, neid asju tarwis wõimalikult selgitada. Sellepärast panen mina Asutawale Kogule ette, et arupärimine 26 kommunisti hukkamise kohta päewakorda wõetakse; härra peaminister tähendas küll wäljasaatmise kohta, kuid siin ei ole mitte wäljasaatmisega tegemist, waid tapmisega.

Juhataja J. Seljamaa: Ma tähendasin päewakorra enne koosoleku algust ära. Praegu enam päewakorda uusi küsimusi juurde wõtta ei saa, ja kui walitsus nende arupärimiste peale wastata ei saa, siis ei wõi ka Asutaw Kogu seda temalt nõuda. Et mitte arusaamatust ei tuleks juhatuses, kui tahetakse wa-

litsusele ettepanekuid teha, palun seda teha kirjalikult, et oleks wõimalik seda asja hääletamisele wõtta ja siis ülemineku-wormelina Asutawale Kogule ette panna.

Kohtu- ja wälisminister O. Strandman: Austatud rahwasaadikud! Kuulsin praegu, et rhs. härra Martna mitu korda minu nime on nimetanud, ja pean ütleva, ta on seda ka ennemalt teinud. Nähtawasti näib härra Martna liig ärritatud olevat, mispärast ta seda on, ei hakka ma siin mitte seletama, sest see on liig isiklik asi, ja ei maksa selle üle siin mitte pead murdma hakata. On tõsi, et ma sel ajal, kui 102 inimest wälja saadeti, pea- ja sõjaminister olin, kuid praegu ei räägi ma siin mitte kui walitsuse liige, ja kui pea- ja sõjaminister, ei saa ma siin mitte wastust anda, ma räägin praegu kui rahwasaadik Strandman.

Ma pean ütleva, et mul teada oli, et 102 inimest wälja saadeti. Minu soowialdusel pidi wäljasaatmine läbi Narwa frondi sündima, sõjawõimud ja siseminister aga saatsid wäljasaadetud üle Pihkwa frondi minema, mis moodi, seda mina ei tea, sest ma olin tol ajal, olen ka praegu arwamisel, et meil wägede ülemjuhatus oli, kes seaduse järele pidi asja korraldama, ja selle üle aru andma. Mis puutub 26 inimese tapmisesse, siis sain ma sellest alles teisel wõi kolmandal päewal teada. Astusin ka sellekohaseid samme. Räägikse, et on keegi ohwitser, kes selles asjas süüdi, wäljamaale pääsenud, igatahes ei sündinud aga see mitte sel ajal, kui mina walitsuses olin, ja mitte minu teadmisel ja kaasabil. Kui teatakse, et mina seda teinud olen, siis öeldagu seda awalikult, ja mina olen sunnitud wastust andma selle üle, mis mina olen teinud, kuid awalikult pole seda tehtud, ja sellepärast pean mina ütleva, et sarnane laim Asutawa Kogu kõnetoolil täiesti lubamatu on.

M. Martna (sd.): Austatud rahwasaadikud! Härra Strandman puudutas siin asja, mida mina awaldanud ei ole. Mina ütlesin ainult seda, et see mees siiski wäljasõidu loa sai. Ka ta sel ajal loa sai, kui härra Strandman walitsuses oli, wõi keegi teine, sellest ei ole mina sõnagi lausunud, minu soow käis ainult selle kohta, et meie selgust saaksime, mis otstarbel see härra, kelle nimi Lutser,

wäljamaale on läinud. (W a h e l h ü ü d e d.) Jah, wabandage, see wõib olla, et ma eksisin. Ma palun wäga, kui ma siin teise nime ütlesin, mul on siin tähendatud härra Laurits, igatahes on mul wäga kahju, et ma siin ühe härra nime nimetasin, ja teatawat kahtlust nime peale kandsin. Mina seda härra Laurits'it ei tunne, ja mul on wäga kahju, et ma teda selle asja sisse tõmbasin.

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõnasoowijaid selle küsimuse kohta enam ei ole.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale sadamatehaste töölise toiduainetega warustamise ja streigi asjus, läbi-rääkimised ja ülemineku-wormeli wastuwõtmine.

Kaubandus- ja tööstusminister **J. Kukk**: Austatud rahwasaadikud! Asutaw Kogu on wastu wõtnud 9. detsembril arupärimise sadamatehaste streigi kohta, kus küsitakse:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et sadamatehastes streikiwaid töölisi tahetakse lahti lasta, kui nad tööle ei ilmu? 2) Mida kawatseb walitsus sadamatehaste töölisele selle asja kohta wastata, ja kuidas tekkinud konfliktid lahendada? Selle asja kohta on mul au Asutawale Kogule järgmist ette kanda: Sadamatehaste töölise toiduainetega warustamise seisukord enne streiki 3. detsembril oli järgmine: augusti- ja septembrikuude eest oli warustus, peale tuletikkude, töölisele wälja jagatud, wälja arwatud mõnikümmend töölise, kes oma süü pärast warustuse järele ei ilmunud. Oktoobri- ja nowembrikuu warustust ei saanud tehastewalitsus õigel ajal wälja jagada, kuna warustusainete kohalemuretsemine wiibinud oli. Töölise kogu oli tehastewalitsusele teatanud, et tema ootab sennikaua, kuni ained kätte jõuawad. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t: M i l l a l ?) Wiimane otsus selle kohta oli 11. nowembril. Sealjuures tehti töölise wanemate nõukogule ülesandeks töölisega ning töö-hoolekand- ning toitlusministriga läbirääkimistesse astuda, et kindlaks teha, kui palju töölisi warustust saanud ei ole ja kuidas wahet täita. Tehaste töölise nõukogu 16. nowembril läbi arutades töö-hoolekandeministri poolt saadud wastuse warustuse asjus, milles kinnitati, et puudujäänud wa-

rustus saab esimeses järjekorras wälja antud, jäi sellega esialgu rahule, tekkis ainult nõudmine, et see lubamine kiirendatud korras täidetak. Kui sadamatehaste walitsus ministeeriumilt, kelle käes töölisele warustuse wäljaandmine seisis, selles asjas lähemat seletust oli saanud, andis ta kindlad wastused, ja töölise esitus oli nõus ootama jääda. Kuid töölise koosolek, toitlusministeeriumi teada-annet läbi arutades, asus ootamata teisele seisukohale: ei nõudnud enam warustuse wäljaandmist, waid nõuti waheraha ja mitte selle määruse järele, et antakse waheraha tolleaegsete hindade järele, mil- lal warustus wälja andmata jäi, waid praeguse turuhinna järele. Ühtlasi pandi nõudmine üles, et kui neid tingimusi ei täideta, siis jäta wad töölised omale tege- wuswabanduse. Sadamatehaste walitsus leidis, et sarnane seisukoht endistele läbi- rääkimistele wastu käib, ja teiseks, et walitsus juba warustuse kohalemuretse- miseks samme oli astunud, teatas teh- aste walitsus töölisele, et tema selle ot- suse seaduswastaseks peab. 3. detsemb- ril algas tööseisak. See ei olnud mitte harilik streik, kus töölt ära minnakse, waid mingisugune Itaalia streik, kus küll töölised wabrikuhoonetesse kokku kogu- wad, aga tööd ei tee. Et sellest seisukohast üle saada, oli tehastewalitsus sun- nitud teatama, et töölised, kes teatawaks ajaks tööle ei hakka, lastakse töökaitse seaduse põhjal lahti, ja woiwad arwete järele ilmuda. Wahepeal, kus ühelt poolt töölise keskel streiki õhutati, oli suurem jagu töölise walmis siiski seda warustust wälja wõtma, nii palju, kui seda wälja anda jõuti. Praegu on seisukord nii, et oktoobrikuu warustusest on terve rida aineid, nagu: seep, margariin, jahu, — kõik töölised wälja wõtnud. Muud wa- rustust on wälja wõtnud umbes $\frac{1}{3}$ töö- listest. Sama arwustik on ka nowembri- kuu kohta maksew. Tehastes ei ole kogu selle aja jooksul, mil wahekord töö- liste ja wabrikuwalitsuse wahel teraw oli, täielikku tööseisakut weel mitte ol- nud. Praegu on $\frac{1}{3}$ töölise töö ja tehaste- walitsuse seletuse järele on kindel, et kõik töölised, kes praegu maale sõitnud on, pärast pühi walmis on tööle tulema. Wabrikuwalitsus ei ole kawatsenud wa- rikut kinni panna, waid üksikute tööko- dades seisab töö harilikku aasta lõpuin- wentuuri tegemise pärast. Niipalju, kui töölise on tööle tulnud, ja kui palju neid

ka edaspidi tuleb, niipalju jätkub kõigile tööd. Sellega on streik, mis selleks ette võeti, et kiirendada töölisele toidu- ja varustusainete väljaandmist, täiesti põhjendamatu. Kui alguses kokku lepitati, et varustuse jagamist ootama jääda ja mitte waheraha nõuda, siis tegi wabrikuwalitsus korralduse, et seda nõudmist täita. Hiljem asus Wabariigi Walitsus seisukohale, et puudujäänud varustuse asemele katsuda rohkem rahaga wahet ära õien-dada, sest tarwitatakse ju jahu ja toidu-aineid normeeritud määral ja neid ei wõi tagantjärele ära kasutada, siis ei tehtud wabrikuwalitsuse poolt mingisuguseid takistusi sellele sammule, kuid töölised tahtsid siiski oma streigiga asjade otsustamisele ette jõuda, ja wõtsid omale kolmanda wõimu, see on kohtumõistja seisukoha. Töölise tööle hakkamine ja toiduainete wäljawõtmise näitab, et siin mingisuguseks tõsiseks streigiks põhjust ei olnud.

Juhataja J. Seljamaa: Asutawa Kogu kodukorra põhjal on Asutawal Kogul otsustada, kas ta soowib pärast walitsuse seletust läbirääkimisi awada.

K. Ast (sd.): Teen ettepaneku läbirääkimisi kohe awada.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

K. Ast (sd.): Lugupeetud Asutawa Kogu liikmed! Ma olen koguni kaugel sellest, et härra tööstus- ja kaubandusministriga waidlusesse astuda. Tahan ainult selle küsimuse selgitamiseks mõnda tõsiasja nimetada. Nagu suuremal hulgal Asutawa Kogu liikmetel teada, töötab Tallinna tehases üle 1400 töölise. Nende töölise kohta maksawad kõik selle seaduse määrused, mis Wabariigi Walitsuse poolt 29. juulil 1920. a. wastu wõetud. Selles seaduses on määratud, kuipalju tööline kuus tarbeaineid saab. Kui mina need arwud ette tooksin, oleks Asutawal Kogul juhus näha, et warustus, mis töölisele antakse, kaugelki nii suur pole, nagu mõnel pool arwatakse. Tööline on sunnitud oma wähesest palgast, millega praegu Tallinnas ära elada ei saa, ometi kuidagi ära elama. Normi järele saadaw warustus ei ole iseenesest kuigi suur, ja inimesel on otsekohe õigus igal kuul wäljakuulutatud palka kätte saada. Kõige selle juures jäetakse seaduse poolt kind-

lustatud warustus andmata. Kuidas pidi see tehases töötawate töölise meeleolu peale mõjuma? Et töölised wiletsa palga tõttu warustuse küsimusest wäga huwitatud on, siis on arusaadaw, et meelekibedus nende seas suur on. Warustus jäi, nagu kaubandus- ja tööstusminister teatas, oktoobri- ja nowembrikuude eest saamata. Oma koosolekul, wist 23. nowembril sel aastal, arutas seda küsimust sadamatehaste töölise kogu ja jõudis otsusele, et saamatajäänud warustuse asemele, nagu seadus seda lubab, soowiksid nemad raha. 29. juuni 1920. a. määruste § 8. ütleb järgmist: Juhtumisel, kui asutusel wõimatu on tähtajaks lubatud aineid wälja anda, on ta kohustatud 14 päewa jooksul — pidage silmas — ka tähtaeg on nimetatud, saamatajäänud aineite hinna keskmises turuhinnas wälja maksma, hinna määramise juures silmas pidama kohaliku omawalitsuse poolt registreeritud hindasid. Tähendab, 23. nowembril töölise poolt ülesseatud nõudmine oli seaduse poolt õigustatud ja garanteeritud. Kui töölise wanemate nõukogu pärast kaubandus- ja tööstusministeeriumiga wõi tehastewalitsusega teistsugusele kokkuleppele tuli, nimelt et nemad soowiwad warustust saada, siis ei lükka see otsus ometi 23. nowembril töölise poolt awaldatud nõudmist ümber. Walitsus ei rutanud waheraha wäljamaksmisega, waid walmistas selle asemel warustuse sissetoomist. Kui ka oleks tarwilik hulk warustust sisse toodud, töölised tema asemel aga raha nõuawad, kas siis selles mingi halbtus peitub? Kas meil siis warustuse tagawarasid nii palju on, et sadamatehaste töölise jaoks määratud kahe kuur warustust mujal ära kasutada ei saa? Nagu teada, pole mitte ainult sadamatehaste töölistel warustus saamata, waid see nähtus on ka teistes asutustes ilmsiks tulnud. Nii wõiks siis sadamatehaste töölisest ülejäänud warustuse, juhtumisel, kui neile aineite asemel waheraha maksetakse, teiste asutuste teenijatele wälja anda. Wahepeal on küll töölised warustust wastu wõtma tulnud, nimelt: 1460 töölisest on rukki-jahu wälja wõtnud 610 töölise, kartulid on wõtnud 35 töölise, ja heeringaid 274 töölise. Aga mina juhin tähelepanu selle peale, et isegi jahu wäljawõtjate arw wäewalt poole sadamatehaste töölise arwust wälja teeb, nii et selge on, et töölised tahtsid waheraha saada. Warus-

tuse wäljawõtmine tuli kindlasti sellepärast, et waheraha ei makstud. Lubage aga kohe tähendada, et mina sellest küsimusest Wabariigi Walitsusele mingisuguseid raskeid etteheiteid teha ei taha. Ma usun seda, et walitsusel kahtlemata raske oli seda küsimust ühel wõi teisel teel lahendada, kas waherahas wälja maksta wõi warustust anda, ma tahan siin ainult alla kriipsutada, kas oli põhjust ja kas tohtis walitsus töölistega konflikti minna. Walitsus on töölistega konflikti astunud, ja on seda konflikti järsult tema käes olemate abinõudega süwendanud. Seda näeme just ametlikkudest teadaannetest, mida Wabariigi Walitsus waewaks wõttis, arwatawasti töö-hoolekandeministeriumi nõusolekul, sadama wabriku seinetele kleepida. Kõige iseloomulikum teadaanne riputati wabrikus wälja 3. detsembril, milles sadamatehaste töölistele teada antakse, et nemad 17. detsembril wõiwad oma lõpuarwe kätte saada, kuna tehased ise 7. detsembril seisma pannakse. Mida oli siis Wabariigi Walitsus sellega korda saatnud? Ta on suurepäralisema eeskujuna andnud eraettevõtetele lokautide korraldamise sihiks. Lokaut ei ole mitte sarnane nähtus, mida walitsus kuidagiwiisi eraettevõtete juures soetada tohiks. Lokaut on hirmus seisukord, kust rahwamajandus ja tööstus langema hakkab. Wabariigi Walitsus on siiasaadik ikka katsunud konfliktide puhul töölistega tööhoolekandeministeriumi kaudu wahelsohibajaks olla ja konfliktide kõrwaldada wõi pehmenada. Siin minnakse aga lausa uuele tegewusalale ja hakatakse streike likwideerima konfliktide süwendamise ja wabriku sulgumisega. Härra kaubandus- ja tööstusminister ütles küll, et töö läheb tehases edasi, aga mina tohin meelde tuletada, et wiimastel päewadel töötas kõigist 250 inimest, ja selle ümber, täna olewat aga 519 inimest tööl, kuna tehastewalitsus palju uusi töölisi wanade asemele on mobiliseerinud, ja ka mõned wanadest uuesti tööle on hakanud. Kuid 519 ei ole kaugeltki mitte pool endisest tehase tööliste arwust, ja siis ei wõi härra kaubandusministri seletamise järele tehaste korralikust töötamisest, mida tema wäga rahuldawaks peab, juttugi olla. See on õieti kõik, mis selles küsimuses faktiliselt oleks tuua. Wäikestes küsimustesse ei saa ma täna mitte tungida, waid ma tahan seda iseäralikku streikide lik-

wideerimist ja konfliktide lahendamise teed, mis nüüd üles on leitud, ja millega esineb walitsus, kes ka kunagi ütles sotsialistliku erakonna peale toetawat, kinni naelutada. Teiseks lubatagu teatada, et kui meie Wabariigi Walitsuse tegewust sadamatehaste sulgumise asjus ja töölistele lõpuarwe andmise asjus mitte otsarbekohaseks, mitte õiglaseks ja mitte sündsaks ei pea, ei hakka meie täna mitte ülemineku-wormelit ette panema, kuna Asutaw Kogu pärast 20-kuulist tööd siin wiimast korda koos istub ja uut walitsust moodustada enam ei saa. Meie konstateerime, et Wabariigi Walitsuse tegewus otstarbetu ja kohatu on, ja et ta sarnasel wiisil talitanud on, nagu see demokraatliku riigi mõiste kohane ei ole. (Kiiduawaldused pahemal pool.)

J. Piiskar (is.): Juba arupärimise sisseandmisel ja teda toetades, oli mul juhus peatada küsimuse faktilise külje juures. Sel puhul esines seletusega härra peaminister, ja sedasama kordas täna teatawa teisendiga kaubandus- ja tööstusminister härra Kukk. Nendest seletustest paistab, et walitsus ei ole oma seisukoha põhjendamiseks ja kaitseks ette toonud muud kui seda, nagu oleksid töölistel omalajal teisiti kokku leppinud ja tulnud hiljem teistsuguste nõudmistega. Tegelikult on praegusel silmapilgul asja seisukord niisugune, et tehased on sulutud. Kuigi härra kaubandus- ja tööstusministri ütelse järele üks kolmandik inimesi tööl olla, ei ole see ikkagi mitte rahuldaw olukord, sest kaks kolmandikku töölisi, tähendab suurem hulk, on uulitsale wisatud. See samm on niwõrd järsk ja hoolimatu, et tema tõsisemalt sunnib enese juures peatama. Mis oli siis õieti põhjuseks Wabariigi Walitsusel sarnase sammu astumiseks? Öeldakse, et see oli tööseisaku tagajärg, kuid tuletage meelde, millest see tööseisak oli tingitud? Ma luban enesele sel puhul natukene peatada üksikasjade juures. Eelmäng, mis tööseisaku eel käis, nagu ma juba tähendasin, on antud seletustes kirjeldatud ühekülgselt ja tõsiasjadele mittewastawalt. Sellest eelmängust otsitakse aga nüüd tööseisaku põhjust. Minul käepärast olemate andmete põhjal oli asjalugu järgmine. Ma puudutan siin paari sõnaga peajoontes eelkäiwaid sündmusi.

28. oktoobril oli koosolek, millest peaminister siin kõneles. Osa töölisi kogus

lukuseppade töökotta kokku, ning nõudis tehastewalitsuselt saamataolewaid toiduaineid, mis septembrikuu eest saamata olid, ja mille eest wabrikuwalitsus oli juba raha sisse nõudnud. Raha wastu anti töölistele tshekid, millega nad toiduaineid pidid saama ja mis olid alles 28. oktoobril saamata. Need tarbeaineid olla wälja jagatud kunni 4. detsembrini. Need olid needsamad tarbeained, millest peaminister omal ajal kõneles, et töölised wõtta tarbeaineid suure hoolega. Mispärast ei pidanud nemad seda mitte tegema, kui nende käest enne selleks raha sisse wõeti.

Mingisugust üldist koosolekut sel puhul ei olnud, ei saanudki olla, sest ei kogunud kokku mitte kõik wabriku töölised, waid ainult need, kelle käest rahasummad sisse olid nõutud ja kes tulid otsekohe nõudma aineid, mille eest raha maksetud. Sellele koosolekule ilmus töökaitse kommissar ja teatas, et warustuse wäljaandmine algab järgmisel päewal, see on 29. oktoobril, kuid kunni 11. nowembrini ei saadud mitte midagi, ja selle tagajärjel kutsusid 12. nowembril tehaste töölised koosoleku kokku ja sellel koosolekul waliti wanemate nõukogu, kellele ülesandeks tehti saadaolewa warustuse kättesaamise eest hoolitseda. Kõigepealt oli wanemate nõukogu kõik tehastewalitsusse, sealt ei saadud miskit otsust, waid lubati warustust anda siis, kui see pärale jõuab. See oli juba nowembrikuu keskpaigas ja septembri-, oktoobri- ja ka osa nowembrikuu warustust oli saamata. 15. nowembril pöörati toitlusministeeriumi poole, kus jällegi lubati ja lubati, kuid meie teame, et terve nowembrikuu kestes lubatud warustust ei saadud. Ühtlasi sel ajal pöörati ka töö- ja hoolekandeministeeriumi poole saabaste ja muu riidega warustamise suhtes. Sealt wastati, et waluuta puudusel seda niipea wõimalik saada ei ole. Need olid wastused, mis anti töölistele nowembrikuu keskel, siis kui nemad nõudsid septembri- ja oktoobrikuu eest saamatajäänud warustust. 16. nowembri koosolekul otsustas wanemate nõukogu tehastewalitsuselt nõuda, et 19. nowembril wälja antaks kas warustus wõi waheraha, tähendab, nad ei nõudnud mitte warustust, nagu peaminister toonitas, waid kas ühte wõi teist. Pärast määratud tähtaega pandi töölistele ette, kas warustust oodata wõi waheraha wastu wõtta, mida kohe hakatakse

maksma. See oli tehaste asjaajaja ettepanek. Wanemate nõukogu kaalus selle otsuse läbi ja ei pidanud ennast küllalt asjatundjaks seda küsimust ära otsustama, waid kutsuti kokku 23. nowembril tehaste töölised koosolek, kus esineti tehtud ettepanekuga ja otsustati nõuda, et rahas wälja maksetaks wõlgnew warustus, mitte hiljem kui 1. detsembril. Kui tehaste walitsus ei maksa, siis jätawad töölised endale tegewuswabaduse. Selle koosoleku protokollil ärakiri saadeti tehastewalitsusele 24. nowembril ja minuarust räägib see küllalt selget keelt tööliste seisukoha kohta.

Tähtajaks, see on 1. detsembriks, ei saadud kõigi nende lubaduste peale mingisugust wastust, ja sellest oligi tingitud tööseisak, mis warsti sellele järgnes. 3. detsembril käisid tööliste esitajad härra peaministri jutul, kusjuures, kui ma ei eksi, ka toitlusministeeriumi esitaja oli. Peaminister awaldas nõusolekut waheraha kas kohe wälja maksta, wõi kodumaalt saadawaid aineid wälja jagama hakata. Ka ei andnud ta mingisugust õiget wastust ja lubas selle asja kõne alla wõtta walitsuse koosolekul, ning sellest kirjalikult teatada tehastewalitsusele töökaitse kommissari kaudu.

4. detsembril, see on järgmisel päewal, ilmus tehastewalitsusesse töökaitse kommissar, härra Lindros teatega, et mingisugust muud waheraha ei makseta, kui ainult waheraha tuletikkude ja margariini eest. 6. detsembril saadeti tehastesse teadaanne, milles räägitakse, et mõne toiduaine ja nimelt jahu, kartulite ja heeringate wäljaandmine lähematel aegadel algab, kuid ühes selle teadaandega teatati ka, et teadmata on, millal nimetatud toiduaineid saab. Järgmine teadaanne käis teisele otsekohe wastu, ning 7. detsembril teatati otse kategooriliselt, et töölised, kes nimetatud päewal tööle ei hakka, lahti lastakse. 8. detsembril ringkiri tunnistab küll ühelt poolt tööliste nõudmised õigeks ja ütleb, et tuleb waheraha wälja maksta nendele, kes seda tahawad, aga räägib edasi, et riietega warustamine tuleb alles ligemal ajal arutamisele, kuna saabastega warustamise kohta öeldakse, et Wabariigi Walitsus annab iseäraliku määruse wälja, see on 8. detsembril. Seesama ringkiri lõpeb jällegi märkusega, et Wabariigi Walitsus streikiwatele töölistele wiidetud töötundide eest tasu ei anna. Kunni 8. det-

sembrini on töölisi toidetud ainult lubadustega, küll ühelt, küll teiselt poolt. On aga asunud sellele seisukohale, et tööliste nõudmised ja nende läbiwiimiseks tarwitusele võetud abinõud on seadusvastased. (L. Olesk, tões.: Missuguse seaduse wastased?) Härra Olesk, seda ma ei tea, seda ehk ütleksite Teie, missuguse seaduse wastased. Nagu näeme surutakse tehased kinni ja töölised jäetakse täitsa uulitsale, ei makseta neile veel lõpuarweidki välja, waid lükatakse edasi. Kas see on korralik ja seaduspärane asjaajamine? Walitsuse enese töökodades tuleks kord luua ja see läbi wiia, vähemalt selle eest tuleks hoolitseda. Kui nüüd asuda küsimuse juurde, mille üle sõna wõttis kaubandus- ja tööstusminister, et tööseisak on täiesti põhjendamatu, siis arwan mina, et asja faktilise külje peale waadates juba küllalt selge peaks olema, missugustes tingimustes sadamatehaste töölised olid sunnitud abinõusid tarwitama, et oma nõudmisi ette tuua. Puudutati seletuseandmise juures ka seda, et nõuti warustust turuhinnaga. Wastawate määruste p. 8. on aga otsekohe öeldud, et walitsus on kohustatud töölistele 14 päewa jooksul saamatajäänud warustuse turuhinnas välja maksma, aluseks wõttes kohaliku omawalitsuse poolt statistiliselt registreeritud hinnad. Tööliste seisukoht on niisugune, et aluseks wõtta selleaegne turuhind, kui waheraha hakatakse välja maksma, nagu ka määruse sisust järeldama peab.

Teine küsimus, mis selle asja juures sisuliselt tähtis, on töötasu ärawiidetud tundide eest. Töölised on mitu päewa töötä seisnud, nüüd on nad lahti lastud teenitusest ja hakatakse uusi töölisi wõtma. Ajakirjanduses kostawad häälled, et kõigil töölistel ei ole wõimalust tööle tagasi saada. Küsin siis nüüd, missuguse süüteo wõi kuriteo on töölised korda saanud, et nendega sarnaselt ümber käiakse, nad on ainult nõudnud, et walitsus ükskord oma lubamised täidaks. Minu arwates oli töölistel selleks täielik õigus.

Walitsuse esitaja seletus ei rahulda meid mitte, kui arupärimise sisseandjaid, waid see seletus näitab, et walitsus on siin esinenud tööandja osas ja on näidanud, kuidas tuleb töölistega talitada, walitsus ise on halba eeskju andnud. Kui töölised nõudsid lepingu täitmist, siis ei täitnud walitsus ise tehtud lepinguid.

Walitsus on näidanud, et tehtud lepingu tööliste ja tööandja wahel ei tarwitse sugugi täidetud saada, neil ei tarwitse mitte mingisugust wäärtust olla. Kui tööandja, kui tugewam pool, heaks arwab, wõib tema tööliste kerge südamega uulitsale wisata, ükskõik missugusel ajal wõi wiisil. Asutaw Kogu, kui kõrgem wõim riigis, ei tohi seda küsimust niiviisi jätta, waid ta peab tööliste rikutud õigused jalule seadma. Mina arwan, et just selle tõttu, et täna wiimane Asutawa Kogu koosolek on ja Riigikogu kokkuastumiseks veel hulk aega jääb, kuuldawasti olla kokkuastumiseks 4. jaanuar määratud, peab Asutaw Kogu oma selge sõna ütleva walitsusele selles küsimuses ja temale teatud juhtnööre andma, sest ta ei saa walitsuse tegewust kontroleerida, nagu siis, kui ta oleks kokku jäänud. Pannem ette wastu wõtta järgmine üleminekumormel: „Wabariigi Walitsuse seletust sadamatehaste tööseisaku ja tehaste sulgumise kohta ära kuulates leiab Asutaw Kogu, et sadamatehaste tööseisak oli välja kutsutud walitsuse poolt lepingu täitmatajätmisega warustusse puutuwas asjas, tehaste sulgumine ja tööliste lahilaskmine seega täiesti lubamatu samm, ja kohustab walitsust tööd sadamatehastes endises ulatuses ja kõigi endiste töölistega kohe jätkama, ning töölistele saadaolewa warustuse, kui ka tasu ärawiidetud töötundide eest wiibimata välja maksma“.

Peaminister A. Piip: Austatud rahwaesitajad! Mul on tõesti kahju, et ma ses küsimuses pean uuesti Asutawa Kogu tähelepanu tarwitama. (Wahel hüüe: Teil on aega.) Küsimus on päris lihtne. Asutawa Kogu liikmel härra Piiskar'il oli õigus, et tööliste õigused wormiliselt olid siin täiesti selged. Seadus ütleb, et töölistel on õigus warustust saada ja kui ta seda ei saa, siis on tal õigus waheraha saada. Nõnda on see päris lihtne juriidiline küsimus: ühelt poolt on tööandja ja teiselt poolt töowõtja. Kui nemad selle oma õiguse juures kokku põrkawad ja üks pool oma kohust ei täida, siis on teisel poolel seaduslik õigus teda kohtusse kaewata ja kohus otsustab asjad. See oli just see seisupunkt, mida meie tööliste esitajatele ette panime sel kuulsal koosolekul 3. detsembril sel aastal, mille tunnistajaks walitsuse poolt oli toitlusminister Johanson ühelt poolt, ning tööliste esitajad teiselt. Seal andsime

täiesti kategoorilised seletused asja kohta sisuliselt, ja asi sai tõesti tööliste seletatud nõnda, et meie lahkusime ja mõtlesime, et asi kõigil selge on. Mina siis ka toonitasin, et see on kohtu asi. Ma ei taha mitte öelda, et see ainult meil selge oli, vaid näitan, et see ka tööliste otsus oli, mitte ainult nende saadikute ütelus, kui nad minu juures käisid.

Ma loen teile ette ühe osa sadamatehaste tööliste peakoosoleku protokollist 14. detsembril s. a.: „Kerkis küsimus, mis siis teha, kui walitsus tööliste palka tööseisaku päewade eest ei maksa. Kas kohtuteel wälja nõuda wõi mitte enne tööle minna, kui seisaku eest päewad wälja on maksetud? Wõeti vastu ühel häälel järgmine resolutsioon: „Walitsus ei ole ise oma seadusi korralikult täitnud warustuse waheraha wäljamaksmises, mille tõttu tööseisak tekkis. Sadamatehaste tööliste peakoosolek leiab, et walitsus on sunnitud tööseisaku päewad wälja maksta. Ärgu walitsus lasku ennast häbistada, et töölistel walitsuse oma korraldustega teda sunniwad seadusi täitma, ja otsustas koosolek mitte enne tööle hakata, kui nõudmised saawad täidetud.“

Minu härrad, küsimus ei ole selles, et siin streigiga tahetakse midagi kätte saada.

Mis on streik? Streik on klassiwõitluse abinõu. (N a e r.) Jah, ma tunnistan ka seda, ei maksa siin mitte midagi naerda, see on kõigile arusaadaw. Kui on waja teatud õigusi enesele saawutada, mida inimesel mitte ei ole, siis hakatakse streikima. Siin ei ole aga streigi põhjused mitte täiesti selged, sest töölistel on teatud õigused, neil on kõik riigiaparaat käes, et kõiki sundida neid tema õigusi maksuma panna. Nemad ei ole riigiaparaati tarwitanud. Wabandage, ma tähendan edasi, et on seaduses ette nähtud, et kui ei saa mitte warustust anda, siis maksetakse rahas ja walitsus käib ka kohtu alla. Meil on riigis üks autoriteet olemas, keda kõik peawad tunnistama, see on kohtu autoriteet. Kui meie seda mitte ei tunnista, siis meie ei saa oma riiki ülewal pidada. Oli selge ja kindel seisukoht: kas minna kohtusse wõi omawoli tarwitama hakata. Töölistel asusid aga wiimasele seisukohale. Nüüd on küsimus, kas oli walitsusel õigus vastu wõtmata jätta seda kinnast, mis töölistel

wisanud? Asi oli päris lihtne, kohtuotsusega oleks wõinud seda õigust jalule seada nagu iga teise kahe inimese wahel. Siin on küsimus lihtsalt selles, et sadamatehaste töölistel wõtsid eneste peale kohtu kohused ja tahtsid sedawiisi kätte saada seda, mis neil õigus oleks kohtuteel saawutada. Edasi on tähtis walitsuse seisukoht: just paar päewa enne tööseisaku tõstis walitsus tööliste palka, ilma et töölistel seda oleks nõudnud, ja tuli sellega majanduslikult neile vastu. Asja läbi kaaludes leidis walitsus, et tööliste seisukord on niisugune, et on tarwis neile palka juurde maksta. Nüüd edasi: 3. detsembri koosolekut ei ole siin mitte õieti refereeritud, nagu ei antud seal mitte kategoorilisi seletusi. Meie andsime kategoorilised seletused. Seda wõite pärastpoole näha, ja niisugused kategoorilised seletused rahuldasiid töölistel täiesti. Seletus käis nii: Kes tahab saada warustust, wõib seda saada ja kes ei taha, wõib raha saada. Meie just tarwitasime seda põhimõtet, mida ka rahwaesitaja härra Ast toonitas; meie ei tahtnud warustust toppima hakata. Töölistel ütlesid, et nad heeringaid ei taha, sest „kuhuma 120 naela heeringaid panen.“ Meie läksime weel kaugemale: Tööliste seletuse peale, et neil ei ole wõimalik korraga raha warustuse eest wälja maksta, teatasime, et seda asja wõib niimoodi lahendada, et warustus pikema aja peale awansina antakse, wõi maksu ühel wõi teisel wiisil korraldada. Igatahes saate seda enne jõuluid kätte, seal aga tuleb korraga streik. See on meile lihtsalt arusaamatu. Meie saame aru, et see ei ole mitte majanduslik streik, vaid see on teatud mõttes poliitiline streik. Wõib olla, et asi on lihtsalt selles, et walimistel Tallinnas ametiühisused said õige palju hääli ja osalt ka iseseiswad sotsialistid. Arwati, et nende poliitiline jõud on küllalt sedawõrd suur, et nagu rhes. Piiskar ütles, walitsusega hakata wägipulka wedama. Walitsus muidugi ei mõtle wägipulka wedada. Walitsus ei ole mitte ühe kihi esitaja, vaid tema on terve riigi esitaja ja walitsusel on tähtis mitte ühe erakonna, vaid terve riigi ühiskonna hea käekäik. Seda on ka walitsus teinud, niiviisi on ühiskondlik hea käekäik walitsusele käsk. Mis puutub üksikasjalisesse sisusse, siis on kaubandus- ja tööstusminister seda seletanud. Ma märgin ära üksikult need arusaama-

tused, mis siin kõnelejate poolt ette toodi. Kõnetoolilt öeldi, et raha olewat sisse nõutud, kuid niipalju, kui andmeid on, — ei ole raha sissenõudmist olnud. Siin seletatakse ka § 8. omawiisi. Minu härrad, mina ütlen, et praegune streik ei ole mitte ökonoomiline streik, waid kannab poliitilist ilmet. Minul on praegu leht käes, kus räägitakse, et kui Asutaw Kogu tööliste nõudmisi õigeks ei kiida, tulewad tehased tööliste kontrolli alla wõtta, nagu seda praegusel korral Itaalia töölised teewad. (J. Piiskar, is.: Millal on see leht wälja antud? J. Temant, maal.: Eks Teie seda ise teate!) Selle lehe wäljaandjad saawad muidugi wastutusele wõetud. Ma pean ütleva, et see, mis Itaalias praegu sünnib, eneses midagi sarnast ei sisalda, kuidas meie lehest loeme. Nagu kõnetoolilt sotsiaaldemokraatliku rühma esitajad toonitasid, olla praegune walitsus, kes ennast sotsialistlikuks nimetab, tööliste wastu wõitluse wälja kuulutanud. See aga ei ole mitte nii. Walitsus on wälja astunud üldise seaduse kaitseks ja meie oleme seaduste õiguste jaluleseadmiseks walwel, niikaua kui meie siin seisame. Meie teguwis on juriidiliselt õige. Toonitan weel kord, et minule on streik tõepoolest arusaamatu ja minul on tõesti walus näha, et mingisuguse arusaamatuse tõttu tuhat töolist kolm nädalat enne jõulu ilma tööta jäänud. Mina näen selles neid süüdi, kes seda, streiki on õhutanud, et mitte wastu wõtta seda lepitawat ettepanekut, mis walitsus neile ette on pannud. Mina arwan, et walitsusel ei olnud mitte ainult õigus, waid oli ka kohus selge sõnaga öelda, missugune tema seisukoht on ja ta ei saa sellest mitte taganeda. Praegune walitsus ei ole mitte tööliste wastu wälja astunud, waid on tööliste sõber olnud algusest peale kunni senniajani ja täie arusaamisega wõib Asutaw Kogu walitsuse teguwisi õigeks kiita. Kuid senniajani on ta sunnitud olnud wälja astuma wäikese ringkonna wastu üldise seaduse kaitseks, seda on ta teinud, ja Asutaw Kogu, kes on meie elu seaduslikkusele rajanud, tunnistab, et seaduslikkus ja kohtu autoriteet on see peabaas, mille peale wõime põhjendada ennast, ja walitsusel, kes on niisama kohtu ja seaduse kõrgemale seadja, on õigus nõuda, et isegi töölised kui niisugused, kohut wastu wõtaksid. See walitsus ei ole mitte tahtnud seaduserik-

kumist ette wõtta ja ei tee seda, sest seadus on kõrgem, kui üksikute kihtide huwid, ja selles mõttes on walitsus talitanud, ja ma arwan, et Asutaw Kogu oma wiimasel koosolekul tunnistab õigeks kohtu autoriteedi, seaduse autoriteedi ja tunnistab walitsuse tegewuse ka õigeks.

K. Ast (sd.): Ma imestan wäga, et härra peaminister nii laialt oskas aineid kokku tõmmata ja imestan wäga, et selle küsimuse juures Itaalia, Weneetsia ja ei tea, mis kõik kokku tõmmati. Küsimus iseendast on lihtne ja puutub ainult meie sadamatehastesse ja kui soowite, siis Kalarannasse. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Ei, niikaugale ei lähe.) Sellepärast on täitsa ülearune Rooma klassikuid sel puhul tsiteerides wälja tuua. Ühe suure tõe ütles meie peaminister küll, ja see oli „et streik on klassiwõitluse abinõu“. Ma arwasin küll, et härra peaminister seda lihtsat tõde, mis meie ajal üldiselt tunnistatakse, iseendast juba teab ja ka ise tunnistab, ja et enam selleks tarwis pole, nagu öeldi, naljalehega tulla Asutawa Kogu kõnetoolile ja selle waral seda tõde tunnistada. See on peaministri isiklik asi ja ma ei tahtnud selles asjas palju rääkida. Kui nüüd lugu nii on, et streik on klassiwõitluse abinõu ja ka meie härra peaminister, kui modernaja inimene, seda tunnistab, siis äratub imestust, kui sealsamas härra peaminister juhib töölisi rahukohtuniku juurde. Ühelt poolt klassiwõitlus ja teiselt poolt rahukogu. Seaduse poolt on streik lubatud ja ei ole isegi juurde lisatud seda wast, et poliitiline streik keelatud on. Sealsamas meie põhiseadus tunnistab, et streik on lubatud, kuid peab enne minema asjatundja juurde, mõne rahukohtuniku wõi nurgaadwokaadi wõi ma ei tea kelle juurde järele pärima, kas sel juhtumisel streikida tohitakse wõi mitte, kui nüüd tõesti streiki tahetakse selle retsepti järele korraldama hakata, et enne Riigikohtult luba küsitakse streigi toimepanemiseks, siis tolle seisukorra juures ei ole streik mitte streik, ja niisugusena ei taha töölised teda mitte tarwitada, waid lugu on nii, et töölised tarwitawad streiki nendel juhtumistel, kus nad tunnawad ennast õigustatud olema streigi abil paremaid töötingimisi luua, lühemaid tööpäewi, suuremat tööpalka, wõi kus nad tunnawad, et nendele on tehtud, mitte minule, waid nendele, kui suuremale kogule, ülekoht. Praegusel juh-

tumisel on lugu just sarnane. Sadamatehaste proletariaadile, umbes 1460 inimest, tehti Wabariigi Walitsuse poolt sadamatehaste juhatusse kaudu ülekohut, ja härra peaminister ei julgenud mitte salata, et see niiviisi oli, waid härra peaminister tunnistas, et töölistel õigus oli warustust saada ja Wabariigi Walitsus oli kohustatud seda warustust, olgu natuuras, õigeks ajaks wälja maksuma, ja streik, — seda tunnistas ka peaminister ise, et walitsus mitte oma kohustust ei täida, — kumb pool oli siis streigi algatamises süüdi. Nüüd nende wäljamaksmata streigipäewade puhul, härra peaministri arwates, oleks tarwis niisama pöörata rahukohtuniku poole ja siin just olewat see koer maetud. Üks rahwasaadik naerab ja sunnib ka mind naerma tahtmata, kuid lugu seisab selles, niipalju kui meie tänini olemine näinud, streigipäewade wäljamaksmine peaks tulema ettewõtjate poolt ja iseäranis sel puhul, kui streik on wälja kutsunud ettewõtjate süü läbi ja sellepärast oli neil moraalne õigus kadunud päewade eest nõuda tasu. Härra peaminister ei eita ka seda moraalset õigust ja ta ei ütle ka mitte, et streik tööliste süü pärast tuli, kuid peaminister ütleb seda, et töölistel peawad minema kohtusse. Seda, et töölistel õigus on, teab härra peaminister ja ka härra kaubandus- ja tööstusminister ja rahaminister, kuid meil ei ole sellest küllalt, et nemad seda teawad, waid nad tahawad, et keegi kolmas isik tuleks ja ütleks nendele, et lugu tõepoolest sarnane on. Aga mina arwan, kui nüüd mimesi nii sunnitakse oma õigust kaitsema ja oma õigust taga nõudma, siis on see ikkagi õiguste üle hirwitamine, ja ärgu pangu härra peaminister ja teised härrad ministrid pahaks, kui töölistel streiki ei leidnud võimaliku olewat likwideerida just nendes oludes, kus oli korraliku streigi asemel nimetatud Itaalia streiki. Kuid weel kordan, töölistel oli selleks õigus, ja walitsus on ise seda õigust tunnistanud, ja sellepärast ei lähe arwatawasti sadamatehaste töölistel kelleltki kolmandalt isikult, kas wõi rahukohtunikult nõu küsima. Ma tahaksin uskuda, et nendel õigus on nõuda ilma rahukohtuniku poole pööramata, et kord jalule seataks.

Kui ma enne siin teatasin, et meie oma poolt ülemineku-wormelit ette ei pane, siis sel lihtsal põhjusel, et kui weel mööda läheb mõni tund, see tähendab,

kui kell 12 lööb, ei ole seda kogu mitte enam olemas, wõi kui meie siin weel oleksime, siis istuksime meie nagu waimud wõi kodukäijad.

Et Asutawa Kogu wolitused täna juba lõpewad, siis ei saa meie mitte, nagu hariliku arupärimise puhul, esineda ülemineku-wormeliga, mis heaks kiidaks wõi hukka mõistaks Wabariigi Walitsuse tegewuse. Sarnasel puhul, kui meie, ja nõnda see ka oleks, esineksime ülemineku-wormeliga, mis sisaldab Wabariigi Walitsuse tegewuse hukkamõistmist, peaks Wabariigi Walitsus ametist lahkuma. Kuna aga Asutawal Kogul enam wõimalust pole uut walitsust moodustada, keeldume meie sarnasest ülemineku-wormelist. Meie rühm on otsuseks teinud hääletada sotsialistide-rewolutsionäärade ülemineku-wormeli poolt, (Naer. Hüüded: Surnud, surnud!) mis ei sisalda mitte mingisugust seisukohawõtmist walitsuse tegewuse kohta, waid annab ainult juhtnööre, kuidas rikutud õigusi jalule seada.

Kaubandus-tööstusminister J. Kukk: Rhs. Piiskar tõi ette ja seda kinnitati ka teiselt poolt, et töölistel ju muid üle ei jäänud, kui warustust wälja wõtta, sest et neil selle eest raha sisse oli maksetud. Pean selgituseks tähendama, et ainukene asi, mille eest töölistel raha sisse maksetud oli, olid kartulid. Toitlusminister on töölistele kartulid märtsikuuni 1921. a. wälja anda kawatsenud, mispärast ka raha selle eest sadamatehaste walitsuse poolt igal kuul sisse kasseeriti. Kuid warustusest on just kõik, peale kartulite, wälja wõetud, nii näiteks oktoobrikuu eest margariin, seep, rukkijahu ja heeringad, nowembrikuu eest rukkijahu, heeringad, mille eest mitte pennigi sisse maksetud polnud. Waheraha wäljamaksmises ei tehta wahet nende wahel, kes sisse maksnud wõi mitte sisse maksnud pole. Kellel raha sisse maksetud, saab selle tagasi warustuse mittedaamise puhul.

A. Weiler (töer.): Teen ettepaneku wastu wõtta järgmine ülemineku-wormel: „Wabariigi Walitsuse seletust ära kuulates läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“ (Naer. Wahelhüüe: Päewakorda polegi rohkem.)

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwaesitajad! Siin on ette pandud kaks ülemineku-wormelit. Kui suurem rühm Asutawale Kogule juba on seletanud, et tema

hääletab ülemineku-wormeli poolt, mille sisse on andnud iseseiswad sotsialistid, siis wõib meil Asutawa Kogu wiimasel koosolekul weel üllatusi tulla, mis seesmiselt wahest oleksid mõistetawad, kuid wäliselt mõjuksid halvasti. Sellepärast on nüüd tarwis seisukohta wõtta ka nendel, kes arupärimise puhul sõna ei tarwitavad. Meie, rahwaerakond, ei taha mitte, et Asutaw Kogu, koost ära minnes, sünnitaks seisukorra, mille järele wäljaspool wahest otsustatakse, et meie mitte ei katsu tarwilikku stabiliteeti oma riiklikus asjaajamises alal hoida. Rahwaerakonnal on seisukoht selge olnud algusest peale. Siis, kui praegune walitsus tööle asus, seletas rahwaerakond otsekohe, et tema selle walitsuse poolt hääletada ei saa, sest et tal usku pole, et see walitsus meie praeguse raske seisukorraga toime saab. Asutawa Kogu suurem rühm arwas teisiti. Tema toetas selle walitsuse waimist. Nüüd tuleb tema seletama, et ta pettunud on. Tema oleks pidanud juba siis ette mõtlema. (Wahelhüüe: Õigus! Wahelhüüe pahemalt poolt. Ka Teie poliitikas pettusime meie!) Jah, teie pettusite selles, mida teile mitte töötatud polnud. Teie lootused olid liig suured! (Üldine naer.) Meie oleme algusest saadik oma seisukoha awaldanud, kuidas meie riigi walitsemist teostada tahame. Sellejuures oleme jäänud püsima seisukohale, mis riiklikkude huwidē seisukohalt tarwilik. Meie oleme tööd teinud, kuid lahkusime kohe, kui Asutawa Kogu enamus meid wäheusesse jättis, kuigi sotsiaaldemokraadid seletasid, et nad meile õieti umbusaldust awaldada pole tahtnudki. Kuid meie keeldume praegu Asutawa Kogu lahkumise silmapilgul umbusaldust awaldamast praegusele walitsusele, sellepärast et see meile riiklikust seisukohast soowitaw pole. Ühtlasi ei wõi meie aga seda nõudmist ka mitte täita, millega esines siin peaminister, et meie nüüd lahkudes peaksime ütlima, et walitsuse tegewusega rahul oleme. Kui meie jätame awaldamata umbusalduse, siis ei ütle meie ka, et meie walitsusega ja tema poliitikaga rahul oleme. Meie jätame selle ütlemata, sellepärast, et praegu seda mitte aeg ei ole öelda. Tahame ette tuua, et meil palju põhjusi oleks mitmesuguseid arupärimisi ette panna, kuid meie ei tee seda nüüd. Isegi mitte selle kuulsa „majanduspoliitika“ alal, mida praegune walitsus teostab ja mille tagajärjed walitsust nii suurte

raskustega lööwad, et mitmed kuud, wõib olla ka aastad, selleks ära kuluma saawad, et neid wigasid ja neid puudusi, mis nüüd sellest poliitikast järgnewad, parandada. See parandus, mis rahwaerakond jättis, tuleb arutamisele. Siis selgub, kellel halb parandus, kellel hea. Meil oleks peale selle weel muidki majanduspoliitika puutuwaid asju õiendada. Praegu on meil Lõuna-Eestis, iseäranis Walga ümbruskonnas, ärewus walitsemas, kuidas wäikese otsusega kõrwaldatakse nüüd Walga maakonna küsimus, õieti nii, nagu kogemata. Walga küsimus tehakse nüüd, kus meil peaks ka piiriäärse linna toetamine päewakorral olema, sedawõrd raskeks, et seal õigusega küsitakse, mis juhtumõtetega walitsus seda tegi? Meil on sisepoliitikas nähtusi, mille kohta ajakirjandus ikka terawamalt ja terawamalt hakkab häält tõstma. Meil ei ole praegu mitte ainult muulastest spekulantide sissewool päewakorral, meil wõetakse isegi Eesti kodakondsusesse neid, kes spekulantide hulgas istuwad. Wastuwõtmise wastu protesteeritakse elawalt linnawalitsuste poolt ja sellegipärast wõetakse sarnaseid isikuid ühtelugu wastu. Meil on üksikute wõtete tarwitamine sisepoliitikas päewakorral, mis igatahes mitte seaduslik ei ole. Et imestata enam, et iga juut, kes peaks ammugi istuma, wabastatakse, ilma et teataks, missugused motiivid seal on. Meil oleks nii palju kõneleda selle üle, mille poolest meie mitte ei saa rahul olla selle walitsusega. Kuid nüüd, kus meie koost ära läheme ja Asutaw Kogu oma tegewuse likwideerib, nüüd ei ole selleks mitte aeg. Oma arweid meie aga siiski õiendame ja õiendama peame. Peab teid leidma ja hoolitsema selle eest, et wankumist ja waarumist ei tohi tulla. Kunni uue Riigikogu kokkukutsumiseni peab see walitsus asja juhtima. Meie riiklik huwi nõuab seda ja kindluse tunne selles mõttes, et meil mitte ei tuleks raskusi wäljaspool. Sellepärast on rahwaerakond selle poolt, et meie nüüdse arupärimise puhul mitte ei lase walitsusekriisi tõusta.

Juhataja J. Seljamaa: Iseseiswate sotsialistide poolt on ettepanek tehtud, sotsiaaldemokraadid on seda ettepanekut toetanud, et selles asjas sisuliselt seisukohta wõtta. Juhatajale on esitatud 2 ülemineku-wormelit. Esimene ülemineku-wormel on rhs. Piiskar'i poolt ja on järgmine: „Wabariigi Walitsuse seletust

sadamatehaste tööseisaku ja tehaste sulgumise kohta ära kuulates, leiab Asutaw Kogu, et sadamatehaste tööseisak oli wälja kutsutud walitsuse poolt lepingu täitmatajätmisega warustusse puutuwas asjas, tehaste sulgumine ja tööliste lahtilaskmine seega täiesti lubamatu samm, ja kohustab walitsust tööd sadamatehastes endises ulatuses ja kõigi endiste töölistega kohe jätkama ning töölistele saadaolewa warustuse kui ka tasu ärawiidetud töötundide eest wiibimata wälja maksma.“

Teine ülemineku-wormel on tulnud rahwasaadik Weiler'i poolt, tema on järgmine: „Wabariigi Walitsuse seletust ära kuulates, läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

Kodukorra § 59. põhjal tuleb motiweeritud ülemineku-wormel enne hääletami-

sele. (Hääletatakse.) Rhs. Piiskari ülemineku-wormel on 48. häälega 39 hääle wastu tagasi lükatud.

Teiseks tuleb hääletamisele rhs. Weiler'i liht ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Liht ülemineku-wormel on wastu wõetud 41 häälega poolt 32 häälega wastu.

Teisi ettepanekuid juhatusele ei ole tulnud. Seega on tänase koosoleku päewakord läbi.

Mul on au Asutawale Kogule teatada, et „Riigi Teatajas“ nr. 217/218, mis täna 20. detsembril ilmus, on awaldatud Riigikogu walimiste tagajärjed ja kooseis.

Sellega lõpetan Asutawa Kogu koosoleku, ja Asutaw Kogu lõpetab tänase koosolekuga oma suure ja wastutusriikka töö.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **Jul. Seljamaa.**

Abisekretäär **A. Jürman.**